

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

A gyermekek veszélyeztetettségének konceptuális megközelítései, gyermekvédelmi kontextusok

NEMES-ZÁMBÓ GABRIELLA¹

ABSZTRAKT

A gyermekek veszélyeztettségét meghatározó fogalmi megközelítések és a különböző gyermekvédelmi orientációk vizsgálata a tudományos kereteken túl szakpolitikai jelentőségű, ugyanakkor a társadalmak biztonságát és jólétét nagymértékben meghatározó kérdéskör is. A tanulmány a szisztematikus szakirodalomelemzés módszerével vizsgálja a gyermekek veszélyeztetettségének konceptuális megközelítéseit és a különböző gyermekvédelmi kontextusokat a társadalmi beágyazottság vonatkozásában. Az elméleti modellek mellett – amelyek alapvetően a veszélyeztető helyzetek kialakulásának okait igyekeznek beazonosítani – egyre inkább előtérbe kerülnek a rizikó- és védőfaktorok komplexitásán alapuló előrejelző modellek, vizsgálatok. Az egyes országokban beazonosítható gyermekvédelmi orientációk nagymértékben meghatározzák a gyermekek védelme érdekében kialakított intézményi struktúrákat, közpolitikai mechanizmusokat, amelyek működését a társadalom által képviselt értékek és a bizalom is nagymértékben meghatározza.

KULCSSZAVAK: gyermekek veszélyeztetettsége, rizikó- és védőfaktorok, gyermekvédelem, gyermekvédelmi orientációk, gyermekvédelmi szemlélet

ABSTRACT

Conceptual approaches to child vulnerability, child protection contexts

The examination of conceptual approaches that determine the vulnerability of children and different child protection orientations is not only of scientific significance, but also of policy relevance, as it is an issue that greatly affects the security and well-being of societies. This study uses systematic literature review to examine conceptual approaches to child vulnerability and different child protection contexts in terms of social embeddedness. In addition to theoretical models, which essentially seek to identify the causes of threatening situations, predictive models and studies based on the complexity of risk and protective factors are becoming increasingly prominent. The child protection orientations largely determine the institutional structures and public policy mechanisms developed to protect children. These mechanisms are also largely influenced by the values and the trust represented by society.

KEYWORDS: child vulnerability, risk and protective factors, child protection, child protection orientations, child protection approach

¹ Nemes-Zámbó Gabriella, Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék, HUN-REN-DE High-tech Technológiák a Fenntartható Gazdálkodásban Kutatócsoport; nemes.zambo.gabriella@arts.unideb.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

Bevezetés

A gyermekek védelme és gondozása a modern társadalmak alapvető eszméje (Harden 2004), mely alapja számos nemzetközi és hazai érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezet működésének. A gyermekeket fenyegető kockázatok – amelyek egy része főként a szegénységhez és társadalmi kirekesztettséghez kapcsolódik –, olyan elvek előtérbe kerülését tették lehetővé, mint a korai beavatkozás és a prevenció szükségessége (Európai Bizottság 2013: 59/7–8–9).

A gyermekvédelmi rendszerek fejlődésének története meghatározott utat követett az európai térségben². A kezdeti szakaszokat követően egyre komplexebb és holisztikusabb szemléletben határozták meg a társadalmak a gyermekek veszélyeztetettségének forrásait és a gyermekek védelmét célzó eszközöket, struktúrákat, mechanizmusokat. Az európai gyermekvédelmi rendszerek első, „kezdeti fejlődési szakaszában” megmutatkoztak az urbanizáció és az iparosodás eredményeként észlelhető problémák és nehézségek. Ekkor a társadalom védelme érdekében vált a gyermekek minimális szükségleteinek kielégítése célkitűzéssé, az utcán élő gyermekek és a fiatalkori bűnelkövetés kapcsán. A „közbenső időszak” alapozta meg azt a szemléletet, amely a családban történő nevelkedés kockázati tényezőit is figyelembe vette, és ehhez állami beavatkozásokat is kapcsolt, továbbá ennek az időszaknak az eredménye a családok hátrányos szociális körülményeinek javítására irányuló komplex rendszerek megteremtése is. A „modern fejlődési fázis” számos korábbi és újabb paradigmát integrál a gyermekközpontság jegyében. Kiemelendő ezek közül a hátrányos helyzetű családok támogatása és a családon belüli nevelkedés kockázatai (családon belüli bántalmazás, elhanyagolás) (Spratt et al. 2015: 1515-1519).

A gyermekvédelem által érintett családok és az ezekben a családokban élő gyermekek helyzete tehát komplex megközelítést igényel, melyet egyrészt a gyermekvédelmi rendszereket meghatározó eszmék és paradigmák történetisége keretez, ugyanakkor a különböző gyermekvédelemhez kapcsolódó fogalmak társadalmi meghatározottsága ezt tovább árnyalja. A gyermekvédelem által érintett családok vizsgálatához kapcsolódóan a tanulmány a veszélyeztetettség és a gyermekvédelmi problémák elméleti és konceptuális megközelítéseire, a különböző gyermekvédelmi kontextusokra (orientációk, szemléletmódok, intézményi háttér), valamint a prevenciós szemlélet és a komplex szolgáltatások szükségességére fókuszál a szisztematikus szakirodalomelemzés módszerének alkalmazásával.

Módszertan – a szisztematikus szakirodalomelemzés módszere

Vizsgálatunkhoz a szisztematikus szakirodalomelemzés módszerét választottuk. Az elmúlt időszakban a témában született legfontosabb elméleti és praxisorientált irányzatokat, a terület kutatásának hangsúlyait leginkább a nemzetközi és hazai ku-

² A tanulmány négy európai országot (Finnország, Nagy-Britannia, Svédország, Németország) és Ausztráliát vizsgálta.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

tatói közösség munkája nyomán szerettük volna feltárni. A szakirodomelemzés tehát a témával kapcsolatos kulcsterületek és kutatási irányok feltárására, beazonosítására fókuszál.

A tanulmány célja, hogy hozzájáruljon a falusi kisiskolák helyzetének feltárásához a gyermekek veszélyeztetettségének többdimenziós vizsgálatán keresztül. Az átfogó tématerülethez kapcsolódó szakirodalom szisztematikus feltárása érdekében kétlépcsős szisztematikus keresést végeztünk, a továbbiakban a veszélyeztetettség- és a gyermekvédelmi kontextusokra összpontosítunk.

A szakirodomelemzés lényegét jelentő szisztematikus tervezés során meghatározásra kerültek azok az eljárások és elemzési metódusok, melyek a vizsgálat céljának leginkább megfeleltek (Kutrovácz et al. 2018). Első lépésben a folyóirat kereséshez kapcsolódóan határoztuk meg kulcsszavakat, melyek a következők voltak: child welfare, child service, child care, foster care, child abuse, child social work. A kulcsszavak kiválasztása során egyrésztől átfogóan közelítettünk a téma megjelöléséhez (gyermekkel kapcsolatos szociális munka), másrésztől specifikusan a gyermekvédelem által érintett családok lehetséges intézményi kapcsolódásait fedtük le, így a gyermekvédelmi alapellátás keretében a gyermekjólétre, a gyermekkel kapcsolatos szolgáltatásokra szűrtünk, míg a gyermekvédelmi szakellátás szintjén a gyermekgondozás, a nevelőszülői ellátás kulcsszavakkal kerestünk. Külön vizsgáltuk továbbá a gyermekbántalmazásra specializálódott folyóiratokat. A keresés felülete a Scimago Journal & Country Rank adatbázis volt. A Q1-es és Q2-es besorolású folyóiratokra összpontosítottunk, így ennek a fázisnak az eredményeként létrejött a 12 darab Q1-es, Q2-es folyóiratot tartalmazó adatbázis, melyet a tudományterületi besorolás alapján 8 folyóiraatra szűkítettünk.

A folyóiratok egyedi keresőmotorjait használva az alábbi kulcsszavakra szűrtünk: risk; family; child; welfare; protection. Az említett kulcsszavakat a folyóiratcikkek teljes terjedelmére vonatkoztatva 2002-2023 közötti időszakra vonatkozóan állítottuk be. A kiválasztott nyolc folyóiratból összesen 13 angol nyelvű tanulmány került az adatbázisunkba, melyek az előzetes szűrés alapján a kutatásunk fókuszának megfeleltek. A nemzetközi szakirodalmi keresést kiegészítettük továbbá magyar nyelvű tanulmányok keresésével is, melyhez a Google Scholar keresőmotort használva a fent leírt öt kulcsszó magyar nyelvű megfelelőire (kockázat; család; gyermek; jólét; védelem) kerestünk szisztematikusán. A keresés eredményeként további 15 cikk került az adatbázisba. A tanulmányok átolvasását követően 14 cikkre (6 db nemzetközi, 8 db hazai tanulmány) szűkítettük a listát, melyek a szisztematikus átolvasást követően is megfeleltek vizsgáldásunk fókuszának.

A feldolgozás során két hangsúlyos elméleti és szakpolitikai irány rajzolódott ki, melyeket a következő két fejezetben ismertetünk. Elsőként a veszélyeztetettség fogalmának, elméleti háttérének társadalmi meghatározottságát és a veszélyeztető helyzeteket modellezni, előrejelezni hivatott kutatási irányokat mutatjuk be, majd

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

a gyermekvédelmi orientációkkal, szemléletekkel, a lehetséges fejlődési irányokkal foglalkozunk az említett szakirodalmi adatbázis alapján.

A veszélyeztetettség elméleti és konceptuális megközelítései – rizikófaktorok és védőfaktorok

A „gyermek” és „család” fogalmai társadalmi konstrukciók (Anglin 2002; Sik 2020), így a gyermekvédelem és gyermekjólét területéhez kapcsolódó koncepciók – úgy mint a veszélyeztetettség vagy a gyermekvédelem rendszere – is ebben a társadalom által konstruált fogalmi viszonyrendszerben értelmezhetőek (Anglin 2002; Szöllősi 2003). A társadalmi struktúrába, valamint a jog rendszereibe illeszkedő fogalmak időben változhatnak a filozófiai és kulturális kontextusok alakulásának megfelelően (Anglin 2002). A veszélyeztetettség történeti szempontból nem statikus definíció, hiszen értelmezése folyamatosan módosul, ugyanakkor egyfajta kontinuitás is jellemzi, amely a megelőző definíciókra való épülésben ragadható meg (Szöllősi 2000).

Anglin (2002) a kockázati társadalom keretrendszerébe illesztve gondolkodik a gyermekeket érintő kockázatokról. A kockázattársadalom negatív és védekező utópiájában rejlő, jövőre fókuszált, az esetleges jövőbeli negatív kimeneteket a biztonság érdekében a jelenben aktivizáló hatás a gyermekvédelmi szintéren is interpretálható (Beck 1992 idézi Anglin 2002). Parton – Thorpe – Wattam (1997) szerint a kockázat és a tudomány kéz a kézben jár, utóbbi igyekszik azonosíthatóvá tenni azokat a veszélyeket és kockázatokat, amelyek korábban láthatóság, érzékelhetőség hiányában nem artikulálódtak kockázatként, ennek azonban lényeges eleme a fentebb említett fogalmi interpretáció (idézi Anglin 2002; Szöllősi 2003), valamint a fogalmakkal kapcsolatos tudás. Beck nyomán a kockázatok ugyanakkor kezelhetőek lehetnek, így kerülhet nagyobb hangsúly a kockázatértékelő folyamatokra, szemben a kockázatok statikus jellegű leírásával, meghatározásával (Beck 1992 idézi Anglin 2002).

Az 1990-es évektől kezdve paradigmaváltás történt a kockázatokkal kapcsolatos gondolkodásmódban a gyermekvédelem területén, mely azt eredményezte, hogy a lehetséges kockázatok leírása, dokumentációja helyett előtérbe kerültek a kockázatok beazonosításával, előrejelzésével kapcsolatos törekvések. Ez szorosan kapcsolódott a különböző kockázatokkal kapcsolatos döntések operacionalizálásának és igazolásának fejlődéséhez (Anglin 2002).

Szöllősi (2000: 39) „gyermekvédelmi beavatkozásra okot adó helyzetek összefoglaló nevéként általában” használja a veszélyeztetettség kifejezést elméleti tanulmányában, ugyanakkor megjegyzi, hogy az Amerikai Egyesült Államok specifikus kategóriákat használ ezeknek a helyzeteknek a leírására (pl. „gyermek bántalmazása”). A veszélyeztetettség definiálása kihívásokkal teli feladat (Balogh – Gregorits – Rác 2019; Szöllősi 2000), nemcsak elméleti szempontból, hiszen az állam család feletti autoritásának forrása is lehet a fogalom jogi meghatározása (Szöllősi 2000).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

A gyermekvédelmi probléma társadalmi konstruálását pozitivista és konstrukcionista szempontból közelíti meg Szöllősi Gábor (2003), aki későbbi tanulmányában amellet érvel, hogy érdemes a két megközelítést ötvözni a fogalmak (gyermekvédelmi probléma, veszélyeztetettség stb.) értelmezése során. A pozitivista nézőpont szerint a veszélyeztetettség maga vagy egyes kategóriái leírhatóak közös vonásaik mentén, hiszen a tények megismerhetőek és racionálisan vizsgálhatóak. A konstruktivista nézőpont azonban a társadalom determináló erejére irányítja a figyelmet és az általunk használt és értelmezett kategóriák társadalmi konstrukcióját, majd a konstrukciók objektívalódását feltételezi. Utóbbival kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az említett nézőpont nem a gyermekekkel szembeni ártalmak létezését kérdőjelezi meg, hanem ezeknek a veszélyeknek a társadalmi leképeződését vizsgálja (Christie – Mitrler 1999 idézi Szöllősi 2003). A veszélyeztetettség kapcsán a pozitivisták szemléletű kutatások a gyermekvédelmi problémákat komplex módon vizsgálják (okok, hatások stb.), míg a konstrukcionista szemlélet a különböző helyzetek megítélésével, gyermekvédelmi problémává válásának különbségeivel foglalkozik.

„Ahhoz tehát, hogy valami gyermekvédelmi problémának (veszélyeztetettségnek, bántalmazásnak, elhanyagolásnak stb.) minősüljön, szükség van arra, hogy
– *a szituáció bizonyos objektív sajátosságokkal bírjon, és*
– *a társadalom ezt gyermekvédelmi módon kezelendőnek minősítse”* (Szöllősi 2003: 81).

Így az említett kategóriák társadalmi konstrukciók, amelyek nemcsak tényeket foglalnak magukban, hanem a társadalom megítélésére, értékelésére is alapoznak. Szöllősi (2003) szerint a társadalom értékelése és a veszélyeztetettség kategóriájának értelmezése szorosan összefügg a közpolitikai folyamatokkal. A „reflexív modernitás” kapcsán hivatkozik Beck-re (1992), aki az egyének és a formális intézmények reflex-válaszainak kölcsönhatásairól ír és annak jelentőségéről a posztmodern társadalmakban. Az intézmények és egyének között ezen válaszok következtében új kontextusok keletkeznek. A veszélyeztetettség vonatkozásában ez azt jelenti, hogy nemcsak az ártalom mértéke, hanem a formális intézmények problémakezelése és diskurzusai (Parton nyomán) is meghatározóak. Az állam és a társadalom így meghatározó szereplői ennek a fogalom-konstruálási folyamatnak. A közpolitika aspektusa azért is lényeges, mert *„a gyermekek problémáinak kezelését szolgáló meghatározott feladatok átkerültek a magánügy köréből a közügy kategóriájába”* (Szöllősi 2003: 84). A gyermekvédelem egyszerre lehet jogintézmény, közigazgatási tevékenység vagy ellátórendszer is, de Szöllősi (2003) szerint a leginkább meghatározó elemei a közpolitikai folyamatok. Mindezekre szükséges külön figyelmet fordítani, ugyanis a döntési helyzetek sok esetben nemcsak a szakmai szempontok mentén alakulnak, hanem megjelenhetnek politikai akaratok és szándékok is, éppen ezért

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

fordulhat elő, hogy bizonyos problémák nem válnak közüggé, míg mások domináns részeivé válnak a politikai diskurzusnak (Szöllösi 2003).

„A gyermekvédelem jellemzője a „családba való beavatkozás”, tehát az, hogy az állam a gyermek problémáinak kezelése (a gyermek megvédése) érdekében korlátozza a család autonómiáját.” (Szöllösi 2003: 87). „A gyermekvédelem nemcsak forrásokat, szolgáltatásokat biztosít, hanem – ami a gyermekvédelem specifikumát adja – védi a gyermeket a szülők magatartásával szemben, szankcionálja a család életmódját, módosítja a családtagok egymáshoz fűződő jogait és kötelességeit, továbbá módosítja a gyermek családon belüli és azon kívüli státusát (Szöllösi 2003: 88). Kulcsfontosságú továbbá a „gyermekvédelmi háromszög” viszonyrendszere, tehát az állam, a család és a gyermek, valamint a hozzájuk kapcsolódó érdekek. A gyermekek támogatása és védelme érdekében a családi egység megtörésére lehet szükség, amely magában hordozhat egy lényeges dilemmát: önmagában a gyermeket szükséges támogatni vagy a gyermeket körülvevő családot is. Az elosztási elvek nem feltétlenül esnek azonos megítélés alá a társadalom, vagy akár a szakemberek szempontjából (pl. diszkrecionalitás) (Szöllösi 2003). Sik (2020) preventív szemléletre vonatkozó elméleti tanulmánya Wiley (2019) nyomán az etikai dilemmákat hangsúlyozza és olyan, a szakemberek gyakorlati munkájában megmutatkozó ellentétpárookra mutat rá (érdemes-értelmetlen, értékes-értéktelen), melyek tovább árnyalják a gyermekvédelem területén végzett munka és egyben az elosztási elvek komplexitását.

A veszélyeztető helyzetek kialakulását magyarázó elméletek mikro-, mezo- és makroszinten vizsgálódnak, ennek megfelelően több tudományos paradigma is azonosítható az Egyesült Államok szakirodalmában.

1. Az egyéni tényezőket hangsúlyozó modellek a szülőt, illetve a gyermeket állítják középpontba a veszélyeztetettség lehetséges okaként. Megjelenik a szülő magatartása, a biológiai és demográfiai jellemzők, a szülők gyermekkorban tapasztalt élményei is.
2. A személyközi viszonyokat hangsúlyozó modellek a szülők és egyéb személyek, csoportok kapcsolatának vizsgálatát célozzák meg, ebben kiemelt fontosságú a család szerkezete (strukturális megközelítés és interakcionális megközelítés), valamint a gyermeknevelés sajátosságai, a szociális problémamegoldó-készség hiánya és a szociális támogatás hiánya.
3. A szociológiai és ökológiai megközelítések egyrészt a gazdasági feltételeket tekintik lehetséges magyarázó tényezőnek, ugyanakkor a társadalmi szerkezetre is fókuszálnak. Megjelennek a kulturális faktorok, valamint a deviancia társadalmi megítélése (Szöllösi 2000).

A gyermekekre kockázatot, veszélyt jelentő faktorok beazonosításának és előrejelzésének törekvése (Anglin 2002) többek között a gyermekbántalmazással összefüggő tényezőket is számba veszi. Van der Put et al. (2022) a gyermekbántalmazásban szerepet játszó faktorok komplexitására irányítják a figyelmet tanulmányukban.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

Belsky (1980) Bronfenbrenner ökológiai perspektívájára alapozva a kockázati tényezőket az alábbi négy szinten határozta meg:

- „(1) a szülők ontogenetikai fejlődése, azaz a negatív szülői tapasztalatok a múltból, amelyek beépülnek a szülői viselkedésükbe,
 - (2) a gyermek és a család jellemzői,
 - (3) az életkörülmények jellemzői,
 - (4) a társadalom hozzáállása a gyermekekhez és a gyermekbántalmazáshoz.”
- (Van der Put et al. 2022: 2)

Utóbbi tényező (társadalom hozzáállása) jelentősége tágabb értelmezésben a veszélyeztetettség kapcsán Szöllősi (2000, 2003) munkájában is megjelenik. A modell a kockázati tényezők és a védőfaktorok egyensúlyi problémáinak tulajdonítja a gyermekbántalmazás és a tényezők közötti összefüggést. Az a kiinduló gondolat, mely szerint a kockázatok halmozódása fokozhatja az áldozattá válás esélyét, kumulatív modellek létrehozását eredményezte. „A kumulatív kockázatot lineáris additív modellként írták le, amelyben minden egyes kockázati tényező növeli a jövőbeli gyermekbántalmazás kockázatát (Appleyard et al., 2005; Horan & Widom, 2015). A legújabb tanulmányok azonban bizonyítékot mutattak a kumulatív kockázat nemlineáris modelljére (Lamela & Figueiredo, 2018; Patwardhan et al., 2017). Ez a nemlineáris kvadratikus modell egy olyan küszöbértéket ír le, amely után a gyermekbántalmazás kockázata exponenciálisan növekszik. Az exponenciális növekedés arra utal, hogy a kockázati tényezők kölcsönhatásba lépnek és erősítik egymást, ami szinergikus hatást idézi elő” (Van der Put et al. 2022: 2).

A gyermekbántalmazásra irányuló 2022-es holland kvantitatív kutatás 131.532 fős mintán vizsgálta a 2015-ben Amszterdamban élő összes gyermeket. A kutatás a demográfiai, szocio-ökonómiai és büntetőjogi faktorok előrejelzési érvényességét vizsgálta, valamint egy előrejelző modell megalapozását célozta meg, amely a családok gyermekvédelemmel való érintettségi kockázatának felmérése során válhat hasznos eszközzé. A kutatás megerősítette, hogy a kockázati tényezők halmozódása a gyermekvédelem rendszerével való kapcsolatba kerülés valószínűségét növelte, ugyanakkor felhívta arra a figyelmet, hogy bár az előrejelző modell gyakorlati szempontból a korai azonosítás és beavatkozás során hasznos eszköz lehet, a stigmatizáció kockázatát rejtheti magában (Van der Put et al. 2022).

Az életkörülmények mint rizikótényező vizsgálata nemcsak a nemzetközi szakirodalomban jelenik meg hangsúlyos témaként, ideértve a családok szegénységi helyzetét, lakhatási nehézségeit, kirekesztettségét (Bai et al. 2022; Van der Put et al. 2022; Wood et al. 2022), hanem a hazai kutatások és statisztikai adatok is foglalkoznak azzal a szociológiai és ökológiai modell szerinti megközelítéssel (Szöllősi 2000), amely a családok kedvezőtlen gazdasági helyzetével és a társadalmi szerkezetben elfoglalt helyével összefüggésben is értelmezik a családban tapasztalható problémákat, nehézségeket (Kopasz – Husz 2020).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

A 12 tanulmányt feldolgozó szisztematikus szakirodalomelemzés az Egyesült Államokban élő bizonytalan vagy instabil lakhatással jellemezhető családokat vizsgálta. A tanulmány szerint a megelőző kutatások főként az alábbi három lakhatással kapcsolatos dimenzióra fókuszáltak: hajléktalanság, lakhatási instabilitás, megfizethetlenség (Bai et al. 2022: 247). Habár a lakhatási bizonytalanság önmagában nem eredményezheti a gyermek családból történő kiemelését, a kutatások alapján gyakran megjelenik más, egyéb tényezők mellett a gyermekvédelmi döntések során. A korábbi kutatások számos eljárásbéli hátrányt beazonosítottak a kedvezőtlen lakhatási körülmények eredményeként, többek között a családok újraegyesítésének akadályozását, a gyermekjóléti vizsgálatok gyakoriságát, a további nehézségekkel küzdő családok sérülékenységét. A tanulmány elméleti alapjait a családi stressz modell adja, amely Conger et al. (1992) munkája alapján arra helyezi a hangsúlyt, hogy a család gazdasági nehézségei hogyan érintik, milyen hatással vannak a gyermekekre és magára a családra. A modell a gazdasági nehézségek közvetett hatását írja le a gyermekekre vonatkozóan, akik a szülőkre nehezedő mentális, pszichés nyomás eredményeként negatív hatásokat élhetnek meg. Bai et al. (2022) a lakhatási bizonytalanságot a gazdasági nehézség keretrendszerében értelmezik. „...a tanulmányok többsége azt jelezte, hogy a lakhatási bizonytalanság (...) nem állt szignifikáns kapcsolatban a gyermekbántalmazás megalapozottságával (Font & Warren, 2013; Rodriguez & Shinn, 2016; Slack et al., 2007), ami arra utal, hogy a lakhatási bizonytalanság önmagában nem feltétlenül elegendő a gyermekjóléti végzés³ megalapozottságához (Font & Warren, 2013).” (Bai et al. 2022: 257). Ugyanakkor további tényezők együttes jelenléte (pl. mentális zavarok, szerhasználat) növelte a gyermekbántalmazás megalapozottságának esélyét (Bai et al. 2022), amely a Van der Put et al. (2022) által leírt kumulatív kockázatok modelljével is párhuzamba állítható.

A családok jövedelmével kapcsolatos direkt és indirekt hatások és a gyermekek családból történő kiemelésének összefüggéseit vizsgálta az Egyesült Királyság béli Wood és szerzőtársai (2022). Bywaters et al. (2022) és Bunting et al. (2018) munkája alapján a szegénység direkt és indirekt hatásait írták le, amelyek összefüggésben állhatnak a gyermekek családból történő kiemelésével.

1. A direkt hatások között jelent meg: „a szegénység közvetlen hatásai, amelyek révén a pénzhiány és az ezzel járó anyagi nehézségek akadályozhatják a szülőket abban, hogy kielégítsék a gyermek szükségleteit, egészségét és fejlődését, illetve, hogy anyagi vagy társadalmi támogatásba és jobb környezeti feltételekbe fektessenek (más néven befektetési modell - lásd Duncan et al., 2014).”
2. Az indirekt hatások: „közvetett hatások, amelyek szerint a szegénységben élés szülői stresszt, szegényt, megbélyegzést és családi konfliktust okozhat (más néven családi stresszmodell - lásd Conger et al., 2000), ami keményebb vagy

³ „suggesting that housing insecurity alone might not be sufficient to warrant a child welfare substantiation” (Bai et al. 2022: 257)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

kevésbé támogató szülői gyakorlatot eredményezhet, ami a gyermekbántalmazás kockázati tényezője (Stith et al., 2009). További közvetett hatások közé tartoznak a rossz szomszédsági körülmények, amelyek veszélyeztetik a gyermekek jólétét (Maguire-Jack & Font, 2017).” (Wood et al. 2022: 2)

Bywaters et al. (2022) nyomán ezek a hatások feltételezhetően nem különíthetők el teljesen egymástól, egymással összefüggésben állnak. A szerzők egy korábbi, a gyermekek családból történő kiemelésére vonatkozó nagy elemszámú (n=173) szisztematikus szakirodalom feldolgozásának eredményeként létrejött cikkből⁴ dolgoztak fel tíz kapcsolódó tanulmányt. A tanulmányokból származó eredmények azt támasztják alá, hogy a családok közvetett vagy közvetlen módon történő anyagi helyzetének javítása mérsíkelheti a gyermekek családból történő kiemelésének gyakorlatát. Éppen ezért javasolják az univerzális gyermektámogatást és a szegénység-tudatos gyakorlatok integrálását a szociális segítő folyamatokba (Wood et al. 2022).

Gyermekvédelmi kontextusok: orientációk, szemléletmódok, intézményi háttér

A gyermekvédelem Domszky (2011) nyomán társadalmi intézmény, így egyrésről társadalmi funkciója, hogy a gyermekek integrációját elősegítse, ugyanakkor individuális szinten a gyermekek személyes fejlődésének biztosítását tűzi ki céljául (Rácz 2016; Sik 2020). A gyermekek védelme egyrésről univerzális (gyermeki lét), másrésről speciálisan a védelemre szoruló gyermekek szintjén is leírható (Révész 2007 idézi Sik 2020). A gyermekvédelmi rendszer komplexitását nemcsak a benne zajló folyamatok összetettsége adja (jog-, és szakpolitikai rendszerek, kutatások, szolgáltatások, ellátások), hanem azok a szereplők is (formális és informális intézmények és azok szereplői), akik kapcsolatba kerülnek az érintett családokkal (Sik 2020: 97). A gyermekvédelem egyfajta korporált szülői szerepvállalással jellemezhető, és ez a szerep akkor tekinthető megfelelőnek – akkor jó szülő az állam –, ha az képes minden feltételt megteremteni ahhoz, hogy a gondozásában lévő gyermekek ugyanolyan sikeresek lehessenek az élet különböző területein „*mint amelyet bármilyen más felelősségteljes szülő kívánna a saját gyermekének*” (Rácz 2016: 155). Különböző gyermekvédelmi orientációkat azonosítottak be Gilbert és szerzőtársai (2011) tíz ország vizsgálatán keresztül, melyek lényegi vonásait Rácz Andrea (2022a: 22) könyvében az alábbi módon foglalt össze.

⁴ Lorna Stabler – Rhiannon Evans – Jonathan Scourfield – Fiona Morgan – Alison Weightman – Simone Willis, Lydia Searchfield – Mel Meindl – Sophie Wood – Ulugbek Nurmatov – Alison Kemp – Donald Forrester – Sarah L Brand (2022): A scoping review of system-level mechanisms to prevent children being in out-of-home care. *The British Journal of Social Work*. Volume 52, Issue 5. 2515–2536.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

1. táblázat. A gyermekvédelmi orientációk jellegzetességei

Gyermekvédelmi
<ul style="list-style-type: none">• Beavatkozás: elhanyagolás, bántalmazás• Állam szerepe: szankcionál• Cél: védelem, ártalmak csökkentése• Állam–szülő viszonya: hierarchikus• Gyermekvédelem és a családmegtartás elválik egymástól
Családoknak nyújtott szolgáltatásokra épülő
<ul style="list-style-type: none">• Beavatkozás: a család egységének megőrzése• Állam szerepe: a család támogatása• Cél: megelőzés, a családi egység helyreállítása• Állam–szülő viszonya: partneri• Gyermekvédelem szolgáltatásai beágyazottak a széles körű családmegtartó programokba

Gyermekközpontú
<ul style="list-style-type: none">• Beavatkozás: egyéni igényekre való reagálás a jelenben és a jövőben• Állam szerepe: paternalista, defamilizál, de keresi a családias megoldásokat• Cél: jólét, védelem• Állam–szülő viszonya: partneri/helyettesítő• Gyermekvédelem szolgáltatásai beágyazottak a széles körű gyermekjóléti rendszerbe <p><i>A családokat támogató és a gyermekvédelmi megközelítést ötvözi</i></p>
Közösségi alapú
<ul style="list-style-type: none">• Beavatkozás: a gyermekek jól-létének a biztosítása• Állam szerepe: közösségi erőforrások becsatornázása• Cél: családban tartás, ártalmak csökkentése, családi reziliencia támogatása• Állam–szülő viszonya: szülőség elismerése• Gyermekvédelem szolgáltatásai beágyazottak egy széles körű családi és közösségmegőrző szolgáltatási rendszerbe <p><i>A gyermek értelmezése egy dinamikus életciklus-keretben történik</i></p>

Forrás: Gilbert et al. (2011: 255) és UNICEF – Save the Children (2013: 7) alapján

Forrás: Rác 2022a: 22

A *gyermekvédelmi típus* védelem fókuszú, melynek nem hangsúlyos eleme a családokra irányuló szolgáltatások alkalmazása, a szankcionáló állam rendelkezik a szükséges beavatkozásokról súlyos esetekben. Ez a modell a liberális országokban (USA, Kanada, Egyesült Királyság) jelenik meg. A *családoknak nyújtott szolgáltatásokra épülő modell* a szociáldemokrata (Dánia, Svédország, Finnország) és a konzervatív

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

(Németország, Hollandia, Belgium) országokra jellemző, amely az előző típussal szemben a családokkal való együttműködést, a családok integrált támogatását célozza meg. A *gyermekközpontú* megközelítés ugyanakkor az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban is fellelhető, valamint Norvégia és Finnország is ide sorolható. Ebben a típusban, bár az állam paternalista jellegű, mégis megjelenik az egyéni szükségletekre való reagálás és a beágyazott gyermekvédelmi szolgáltatások is. A közösségi alapú megközelítésnél megragadható a családok megerősítését célzó közösségi kapcsolódások jelentősége, hiszen a családokat nemcsak az állam-család viszonyrendszerben értelmezi, hanem tágtítja a családokról való gondolkodás spektrumát és a családokban, közösségekben rejlő erőforrások beazonosítására, fejlesztésére fókuszál. Rácz (2022a) szerint ez Magyarország számára is optimális alternatíva lehetne, ez utóbbi orientációt az UNICEF és a Save the Children emelte be a megközelítések sorába.

Helland – Pedersen – Skivenes (2022) norvég szerzők tanulmányukban szintén foglalkoztak a gyermekvédelmi orientációk egyes típusaival, melyeket Gilbert et al. (2011) munkássága alapján három továbbfejlesztett orientáción keresztül mutattak be. Ezeket a fejlett közszektorral és intézményi háttérrel rendelkező országokra jellemzőnek vélték. Gyermekbántalmazás elleni védelmi rendszerekről, gyermekjóléti védelmi rendszerekről és gyermekjogokat védelmező rendszerekről számoltak be, melyek kongruensek a Rácz (2022a) által leírt első három orientáció típusával. A norvég kutatás ezen orientációk mentén vizsgálta az Egyesült Királyságban, Finnországban, Norvégiában és az Egyesült Államokbeli Kalifornia államban, hogy a lakosság milyen nézeteket vall a kormányzatok és államok gyermekvédelmi felelősségét tekintve. Kifejezetten a gyermekek elhanyagolásának eshetőségét vizsgálták, illetve az állami beavatkozás szükségességének megítélését. Három témát vizsgáltak specifikusan: van-e problémás helyzet, kell-e az államnak tennie valamit, milyen lehetséges következményekkel járhat a gyermekekre nézve a beavatkozás vagy a be nem avatkozás (Helland et al. 2022: 2). 4003 fős összesített mintán vizsgálták esetvignetta⁵ segítségével a fenti kérdéseket. Leíró statisztikát és logisztikus regresszió elemzést alkalmaztak. A lehetséges elhanyagolási helyzetet olvasva a válaszadók többsége egyetértett az állami beavatkozás szükségességével és a beavatkozás hiányában a gyermekek jövőbeli boldogulásának nehézségeivel. Az előzetesen, a gyermekvédelmi orientációkkal összhangban felállított hipotézisek egy része megerősítést nyert, ugyanis a norvég és finn válaszadók – tehát a gyermekjólétre és családoknak nyújtott szolgáltatásra épülő rendszerekkel jellemezhető országok lakói – nagyobb mértékben ítélték meg a hipotetikus szituációt elhanyagolásként, az állam felelősségvállalásának szükségességét hangsúlyosabbnak vélték és a gyermekek jövőjét kétségesebbnek látták állami beavatkozás hiányában, mint a Kaliforniai és Egyesült

⁵ A hipotetikus szituációk kutatásban történő alkalmazásáról lásd bővebben: Kopasz (2021).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

Királyság béli népesség. Az egy típusba tartozó országok között akadtak azonban ellentmondásos eredmények, amelyek megerősítik, hogy a kategóriák nem merevek – ahogyan arra Rácz (2022a) is felhívta a figyelmet⁶ –, valamint, hogy a sajátos intézményi és közpolitikai mechanizmusok eltérően alakíthatják a hasonló orientációval jellemezhető gyermekvédelmi rendszereket. Fontos eredménye továbbá a kutatásnak, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók hajlamosabbak voltak az egyetértésre az öt állítással kapcsolatban⁷, amely azt jelenti, hogy jelentősebb mértékben vélték a helyzetet elhanyagolásnak, ítélték meg úgy, hogy a gyermekeknek gyermekjóléti szolgáltatásokra lehet szüksége, valamint nagyobb mértékű bizalmat szavaztak az állam beavatkozásának a gyermekek jövőjének biztosítása érdekében. Ezek az eredmények összhangban állnak korábbi kutatásokkal „*például a Kaliforniában (USA), Angliában, Finnországban és Norvégiában a lakosság gyermekvédelmi rendszerbe vetett bizalmát vizsgáló tanulmány szerint a nők és az 55 év feletti egyének kevésbé bíznak a gyermekvédelmi rendszerben (Juhasz & Skivenes, 2017), míg a politikailag baloldali orientációjú, valamint a magas jövedelmi és magas iskolai végzettségű kategóriába tartozó személyek jobban bíznak a gyermekvédelmi rendszerben (Juhasz & Skivenes, 2017)*”(Helland et al. 2022: 4). A magas iskolai végzettségű személyek jóléti rendszerekbe vetett bizalmát a kutatások alapján a demokratikus és egalitárius értékekre szocializáló oktatási rendszerekkel, valamint az egyenlőségi elvek és a szociális jogok jelentőségével hozzák összefüggésbe. A gyermekvédelmi feladatok társadalmi beágyazottsága a társadalomban élő egyének attitűdjével is szoros kapcsolatban áll, így a demokratikus társadalmakban a gyermekvédelmi funkciók megfelelő ellátása érdekében egyfajta összhangot tartanak szükségesnek a társadalom tagjainak igazságosságról és méltányosságról alkotott elképzelései és az állami beavatkozások, a törvényi szabályozások között (Helland et al. 2022).

Rácz (2016: 158) a hazai gyermekvédelmi rendszer kvalitatív vizsgálata során⁸ azt találta, hogy az alap- és szakellátás együttműködésében súlyos problémák tapasztalhatóak, és jellemző, hogy a gyermekek családból történő kiemelése után „*a vér szerinti család jóformán teljesen kikerül a gyermekjólét látóköréből*”. Területi szempontból jelentős különbségek tapasztalhatóak mind az ellátások elérhetősége és a férőhelyek száma tekintetében, amely a gazdasági és társadalmi szempontból hátrányos helyzetű régiók vonatkozásában igazán szembeütő (Balogh – Gregortis

⁶ Egyes országok akár több orientáció típus mentén is értelmezhetőek (Rácz 2022a).

⁷ „(1) Valószínű, hogy Mirát és Jon-t elhanyagolják a szülei. (2) Ebben a helyzetben a gyermekjóléti szolgáltatnak kellene szolgáltatásokat nyújtania Jon és Mira számára. (3) Ebben a helyzetben a gyermekjóléti ügynökségnek fontolóra kell vennie a gondozás elrendelésének előkészítését. (4) Jelenlegi segítség nélkül nem valószínű, hogy Jon és Mira felnőttként jól működő életet fog élni. (5) Jelenlegi segítség nélkül nem valószínű, hogy Jon és Mira képes lesz felnőttként munkát találni” (Helland – Pedersen – Skivenes 2022: 8).

⁸ Négy egyéni interjú és három fókuszcsoporthoz interjú készült szakemberek körében.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

– Rácz 2019; Rácz 2016), így a gyermekvédelmi problémák is eltérően jelenhetnek meg (Rácz 2016) és konstruálódhatnak (Szöllősi 2003) a különböző területeken.

Rácz (2022b: 190) későbbi kvalitatív kutatása továbbá megerősíti, hogy a preventív szemlélet, a rendszerszintű megközelítés mind hiányosságok a magyar gyermekvédelmi rendszer vonatkozásában, amelyet „önmagába záródottság, izoláltság” jellemez a további társadalmi alrendszerekkel való megfelelő kapcsolódás hiányában. Írásában a 'gyermekvédelem mint szolgáltatás' koncepciójának keretrendszerét hangsúlyozza.

Ez a szolgáltatási fókusz magában foglalja a szakember szülőkkal szembeni empátiájának, tájékozottságának szükségességét, a hatékony beavatkozás érdekében a gyermekközpontú, családra fókuszáló gyakorlatokat. Mindez azonban nem tud megfelelően megvalósulni, ha a gyermekvédelmi rendszer strukturális problémái, belső feszültségei és szűkre szabott módszertani keretei, a változékony szakpolitikai háttér nem teremtenek olyan facilitáló környezetet, melyben a szolgáltatási fókusz az elsődleges (Balogh – Gregorits – Rácz 2019).

Az említett kutatások alapján szükség lenne a komplex beavatkozásokra, a családok erősítésére (Balogh – Gregorits – Rácz 2019; Lietz 2009; Rácz 2016; 2022a; Sik 2020). A családok támogatásának öt védőfaktoros modelljét dolgozta ki a Center for the Study of Social Policy (2005), amely az alábbi tényezők erősítésére fókuszál a gyermekes családokkal végzett segítő folyamat informális és formális keretei között:

1. „szülői reziliencia támogatása
2. társas kapcsolatok ösztönzése
3. szülői neveléssel és gyermeki fejlődéssel kapcsolatos ismeretek
4. támogatás igénybevétele krízishelyzetben
5. a gyermekek társas és érzelmi kompetenciáinak fejlesztése” (Rácz 2016: 162-163)

A változás elmélete a családok támogatásának érdekében (Brown 2014 alapján) nemcsak a védőfaktorok erősítésére, hanem a rizikófaktorok csökkentésére is fókuszál, amely a gyermekek és családok jóllétének megteremtéséhez elengedhetetlen. Ugyanakkor ehhez rendszerszintű változások is szükségesek, amelyek stabilitást feltételeznek mind politikai, gazdasági és kulturális szinten, valamint a kapcsolódó értékek konzisztens meglétét (igazságosság, egyenlőség, együttműködés, hatáselemzés) (Rácz 2016).

Szükséges tehát a családok támogatása, a családi és közösségi erősségek hangsúlyozása (Anglin 2002), ugyanakkor a megelőzés, a társadalmi kockázatok mérséklése is (Sik 2020). Sik (2020) preventív szemléletet vizsgáló áttekintő tanulmánya két preventív megközelítést is felvázol:

„Herczog megkülönböztet különböző megelőzési szinteket. „Az elsődleges megelőzés az univerzális alapellátások köre, amelyre minden gyermek jogosult. A másodlagos megelőzés a célzott segítségnyújtást jelenti, definiálva a rizikófaktorokat, a veszélyez-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

tetett csoportokat. *A harmadlagos megelőzés a speciális ellátások köre, ha a család vagy ellátó intézmény nem a gyermek szükségleteinek megfelelően működik, cél az ártó magatartás megszüntetése*” (Herczog 2001: 34). Gál (2015) tanulmányában elkülönít prímert, szekunder és terciert megelőzést. Az elsődleges prevenció Gál szerint a gyermek fejlődésének az elősegítése, a lehetséges ártalmak kialakulásának a megakadályozása, illetve a veszélyeztető körülmények enyhítése. A másodlagos megelőzés célja az elsődleges prevenció ellenére is elkerülhetetlenül kialakuló problémák megoldása, illetve csökkentése. A harmadlagos prevenció célja, hogy a közösségen belül, a különböző ártalmak miatt kialakuló veszélyeztető körülmények hatására kialakuló deviáns viselkedést csökkentse, megszüntesse, rehabilitáció és reintegráció segítségével (Gál 2015).” (Sik 2020: 95). Elemzése alapján a prevenciós szemlélet nem tudott a gyermekvédelmi törvény bevezetése óta igazán utat törni magának a hazai rendszerben, ugyanakkor a gyermekvédelmi rendszerrel kapcsolatos diszfunkciók és problémák meglétét és a hozzájuk kapcsolódó fejlesztési törekvéseket nem csak hazai szinten tapasztalható jelenségnek tekinti (Sik 2020).

Összegzés

A veszélyeztetettség fogalmának és a gyermekvédelmi problémák jelentéstartalmának konstruálása a társadalom által meghatározott (Anglin 2002; Szöllősi 2003), melynek a közpolitika jelentős színtere (Szöllősi 2003). A fogalmak deskriptív jellege mellett azonban egyre inkább előtérbe kerül az okok és hatásmechanizmusok feltárására irányuló szándék is a prevenció jegyében (Anglin 2002). A különböző veszélyeztető helyzetek a magyarázó modellek szerint több szinten is értelmezhetőek (Szöllősi 2000), a gyermekbántalmazásban azonosítható rizikófaktorok és védőfaktorok komplex rendszert alkotnak (Van der Put et al. 2022), több kockázati tényező együttes jelenléte növelheti a gyermekbántalmazás esélyét (Bai et al. 2022; Van der Put et al. 2022). Az előrejelző modellek, habár a gyakorlati munkát segíthetik, ugyanakkor a megbélyegzés kockázatát rejthetik magukban (Van der Put et al. 2022). A szegénység direkt és indirekt hatásait számba véve a családok gazdasági helyzetét javító kezdeményezések csökkenthetik a gyermekek családból történő kiemelésének esélyét (Wood et al. 2022), azonban ehhez komplex beavatkozásokra és a családok szükségleteire fókuszáló támogatásra volna szükség (Balogh – Gregorits – Rácz 2019; Lietz 2009; Rácz 2016; 2022a; 2022b; Sik 2020).

A gyermekvédelmi orientációkat tekintve Magyarországon ideális háttérrel biztosítana a közösségi alapú megközelítés, amely a gyermekek jól-létét prioritizálja; az állam a közösségi erőforrások becsatornázása révén kapcsolódik be a folyamatba; a családból történő kiemelés megelőzése, az ártalmak mérséklése, a családok és a családi reziliencia erősítése a cél; az állam elismeri a szülőséget; a gyermekvédelem szolgáltatásai pedig beágyazódnak egy olyan szolgáltatási rendszerbe, amely

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

elsősorban a családokra és a közösségekre fókuszál (Rácz 2022a: 22). A hazai gyermekvédelmi rendszer „önmagába záródottsága” (Rácz 2022b: 190) és a prevenciószemlélet hiánya (Rácz 2022b; Sik 2020) azonban nem támogatja megfelelően ezt a folyamatot.

A tanulmány keretében nem érintettük, ugyanakkor a folyóiratok és tanulmányok áttekintésének folyamata során hangsúlyosan megjelentek a gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézkedésekkel és eljárásokkal kapcsolatos módszertani kérdéseket vizsgáló kutatások. A rendszer- és személyi szintű megközelítések mellett fontos a makro- és mikroszintet átható, a praxis szintjén azonosítható különböző eljárások és módszertanok áttekintése (pl. gyermekvédelmi döntések elméletei – pl. Decision Making Ecology). Lényegesnek tartjuk a későbbiekben megvizsgálni, hogy ezek a módszerek hogyan tudják segíteni a fentebb említett gyermekközpontú, családra, közösségre fókuszáló megközelítések integrálását a gyermekjóléti és gyermekvédelmi munka során.

Irodalom

- Anglin J. P. (2002): Risk, Well-Being, and Paramountcy in Child Protection: The Need for Transformation. *Child & Youth Care Forum*, 31, 233–255.
<https://doi.org/10.1023/A:1016303309618>
- Bai R. – Collins C. – Fischer R. – Groza V. – Yang, L. (2022): Exploring the Association Between Housing Insecurity and Child Welfare Involvement: A Systematic Review. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 39, 247–260.
<https://doi.org/10.1007/s10560-020-00722-z>
- Balogh K. – Gregorits, P. – Rácz, A. (2019): A gyermekvédelmi intézményrendszer működési környezetének vizsgálata a 'gyermekvédelem mint szolgáltatás' értelmezési keretrendszer tükrében. *Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat* 3, 26–47.
- Helland H. S. – Pedersen S. H. – Skivenes M. (2022): Comparing population views on state responsibility for children in vulnerable situations – the role of institutional context and socio-demographic characteristics. *Journal of Public Child Welfare*, 17(3): 1–22. <https://doi.org/10.1080/15548732.2022.2051674>
- Kopasz M. (2021): Iskolai gyermekvédelmi jelzőrendszeri tagok észlelési és jelzési magatartása és annak meghatározói–elméleti modellek és empirikus kutatások. *Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat*, 32(3): 3–18.
- Lietz A. C. (2009): Critical Theory as a Framework for Child Welfare Decision-Making: Some Possibilities. *Journal of Public Child Welfare*, 3(2): 190–206.
<https://doi.org/10.1080/15548730902855062>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

- Rácz A. (2016): Gyermekvédelem a változás-elmélet tükrében. *Metszetek-Társadalomtudományi folyóirat*, 5(4): 154–165.
- Rácz A. (2022a): *Teóriától a gyermekvédelem praxisáig*. ELTE Társadalomtudományi Kar, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Rácz A. (2022b): Önmagába záródó gyermekvédelem – a nyitás lehetséges útjai. *Metszetek-Társadalomtudományi folyóirat*, 11(1): 178–194.
- Sik D. (2020): Prevenációs szemlélet a magyar gyermekvédelemben. *Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat*, 31.(3): 94–111.
- Szöllősi G. (2000): Hogy fogalmunk legyen róla... A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben. *Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat*, 4, 39–72.
- Szöllősi G. (2003): A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció. *Esély: Társadalom és Szociálpolitikai Folyóirat*, 2, 75–95.
- van der Put C. – Assink M. – Schmitz D. – de Jager A. – Stams G. J. – van Dam L. (2022): Early assessment of the risk of child welfare involvement for preventive purposes. *Children and Youth Services Review*, 142, 1–7.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106654>
- Wood S. – Scourfield J. – Stabler L. – Addis S. – Wilkins, D. – Forrester D. – Brand S. L. (2022): How might changes to family income affect the likelihood of children being in out-of-home care? Evidence from a realist and qualitative rapid evidence assessment of interventions. *Children and Youth Services Review*, 143. 1–11.
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2022.106685>

A szisztematikus szakirodomelemzésen kívüli felhasznált irodalom

- Domszky A. (2011): A gyermekvédelmi módszertan társadalmi konstrukciója. *Kapocs*, 10(3): 2–13.
- Európai Bizottság (2013): *Ajánlások. A Bizottság ajánlása. (2013. február 20.) Beruházások a gyermekek érdekében: a hátrányos helyzetből való kitörés*. Brüsszel, Belgium. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:-32013H0112&from=EN> (Letöltés ideje: 2022. 10. 31.)
- Harden B. J. (2004): Safety and Stability for Foster Children: A Developmental Perspective. *The Future of Children. Children, Families, and Foster Care*, 14(1): 30–47.
- Kopasz M. – Husz I. (2020): A család- és gyermekjóléti szolgálatok szerepe a társadalmi mobilitás elősegítésében – a munkatársak nézőpontjából. *Metszetek Társadalomtudományi Folyóirat*, 9(2): 29–50.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Falusi kisiskolák és hátrányos helyzet...

Kutrovácz K. – Balogh T. – Wittinger B. – Király G. (2018): A technológiával kapcsolatos szülői mediáció. Szisztematikus empirikus áttekintés a 2007 és 2017-es évek között megjelent tanulmányok alapján. *socio.hu*, 4, 47–69.

Spratt T. – Nett J. – Bromfield L. – Hietamäki J. – Kindler H. – Ponnert L. (2015): Child Protection in Europe: Development of an International Cross-Comparison Model to Inform National Policies and Practices. *British Journal of Social Work*, 45, 1508–1525.